

nok en og anden have besøgt det og haft en detalje med hjem derfra. Men det er ikke tilfældet. En morsom iagttagelse fra det store materiale er det, at folk savner tidligere tiders bevægelse på boligmarkedet. De ledige lejligheder gav valgmuligheder og dermed en chance for den enkelte til selv at forme med på sin skæbne.

Med de forbehold, der af udgiveren er taget over for bogen – og dem må man helt medgive, er den dog ganske fascinerende læsning, der nok alligevel giver en slags sandhed – med modifikationer og set gennem menneskelige temperamenter. Men det er just det værdifulde!

Finn H. Lauridsen

Overklassekultur

ELLEN DAMGAARD OG POUL H. MOUSTGAARD: ET HJEM – EN FAMILIE. *En etnologisk punktundersøgelse af et borgerligt københavnsk miljø o. 1890. (Folkelivs studier 3 under redaktion af Poul Strømstad. Nationalmuseet 1970.) 151 sider med engelsk resumé. Ill. 74 kr.*

Som tredje bind i serien »Folkelivs studier« behandles under titlen »Et hjem – en familie« Vesterbros Apotek og dets ejere i direkte led gennem tre generationer. Undersøgelserne er foretaget af bogens forfattere Ellen Damgaard og Poul H. Moustgaard for Købstadundersøgelserne ved Nationalmuseets 3. afdeling, Dansk Folkemuseum. Det er som bogens undertitel lyder: »En etnologisk punktundersøgelse af et borgerligt københavnsk miljø o. 1890«, hvor formålet har været »at fremskaffe et så fyldigt dokumentationsmateriale som muligt vedrørende det fysiske og sociale miljø på stedet med særlig vægt på perioden fra o. 1885–1900, for herved at øge kendskabet til den borgerlige kultur i datidens Danmark«.

I sig selv er dette en højst prisværdig opgave, som det da også er lykkedes de to forfattere at løse næsten helt tilfredsstillende. Intet arbejde er skyet for at gøre undersøgelserne så omfattende som vel muligt. De har ikke blot hentet megen hjælp og viden hos apotekets sidste ejer af slægten, dr. phil. Erik Høst-Madsen og hans hustru Elise Høst-Madsen, men de har også forstået at udnytte den foreliggende litteratur og de skriftlige kilder såvel i de offentlige arkiver som i familiens eje. Dertil kommer et indgående studium af selve huset, omfattende især indretningen af familiens private lejlighed på første sal, der yderligere har været dem en vigtig kilde til forståelsen af dens livsførelse.

Alt taget i betragtning er det et nøgternt og godt arbejde, de to forfattere har præsteret, selv om det sine steder i bogen ligesom fornemmes, at den verden, de har skildret, forekommer dem at tilhøre en fjern fortid, til trods for at der endnu lever adskillige, der selv har oplevet den, og for hvem den i hvert fald i tankerne stadig er helt selvfølgelig. »De kommende år vil utvivlsomt bringe flere studier fra borgerlige miljøer, bygget på både historisk og nutidigt materiale.

Sådanne arbejder vil ikke blot give stof til den komparative forskning, men tillige bidrage til en nærmere forståelse af, hvilke indre faktorer der kan have medvirket til at give den borgerlige kultur en så dominant karakter, som det øjensynligt er tilfældet«.

Sådanne arbejder er påkrævede og må imødeses med store forventninger. Imidlertid er borgerlig kultur et vidt begreb, som ikke alene er betinget af miljøet, men også af stedet – bl. a. om det er hovedstaden eller provinsen – og af de påvirkninger, der udefra kan have gjort sig gældende, og som ytrer sig forskelligt indenfor det, der kaldes overklasse, middelklasse og underklasse. Apotekerfamilien på Vesterbro må efter datidens begreber klassificeres som »overklasse, og dette burde måske være præciseret stærkere i et arbejde af denne art, thi der fandtes som bekendt også en overklasse, som alene hævdede sig i kraft af sine økonomiske ressourcer, selv om det heller ikke i disse kredse hørte til god tone at tale om »penge, sygdom og mad«. At familien selv har følt sig som hørende til den dannede overklasse er sikkert og vist, selv om de aldrig selv med et ord ville have givet udtryk herfor – måske tværtimod. Og deres daglige levevis var da også både enkel og beskeden. Der var således voksdug på bordet, når der blev spist morgenmad og frokost – dugen kom først frem til middagen! Alligevel var det et udpræget herskabshjem. Lejligheden bestod af syv værelser og pigeværelse. Desuden indeholdt den noget så eksklusivt som et badeværelse med et hvidmalet jernbadekar.

Bogens kapitler fordeler sig således: i det første behandles apotekets historie, den nuværende bygnings opførelse og senere ændringer; i det andet »Et veludstyret hjem« fortælles om hvert enkelt rum, møblering og anvendelse. Derefter følger et afsnit om »Familien i samfundet«, hvori der er redegjort for dens økonomiske forhold, dens politiske tilhørsforhold til det regerende højreparti og dens bekendtskab med en række ledende politikere, ligesom man også hører om dens tilknytning til menighedsarbejdet på Vesterbro, som den tog livlig del i. Apotekeren var således bl. a. kasserer for den komité, der opførte Sct. Matthæus Kirke, der indviedes 1880, og hvortil han selv skænkede et alter. Det siger sig selv, at han også ydede bidrag til adskillige velgørenhedsforeninger, deriblandt Sct. Matthæus Sogns Plejeforening, Vesterbros Samaritan og Vesterbros Bospising. Endvidere helliges et særligt kapitel i bogen »Familien i hjemmet«, hvor husherren som dens naturlige overhovede havde ansvaret for sin families og husstands trivsel. »Hjemmets sociale status var afhængig af den prestige, der var knyttet til husherrens erhverv og hans mange tillidsposter«, siges det med rette, og hans autoritet indenfor hjemmets fire vægge var så stor, at han alene bestemte, hvor den daglige køretur i familiens hestevogn skulle gå hen – ja, han afgjorde endog hvilke teaterstykker, familien skulle se. Den egentlige husførelse påhvilede derimod husets frue, og det var desuden hende, der i det daglige varetog børnenes opdragelse, og under hende sorterede husets tjenestepiger. Hun var, som det 1883 hed i en bog om »God tone i alle livsforhold«, »husets sjæl«. Den ideale husmoder måtte have »tålmodighed« og vise »eftergi venhed«, for hun indtog, som de to forfattere siger »en mellemstilling mellem

på den ene side herren og tyendet og på den anden side faderen og børnene«. Om de sidstes opdragelse giver bogen også god besked. Sønnerne opdroges til at gå i faderens fodspor, døtrene i moderens.

Apotekerens havde adskillige tjenestefolk, men af husets to piger var kokkepigen, som skik var, den højst lønnede, for »ingen stilling er i husvæsenet mere betydningsfuld for hjemmets daglige velvære« som Emma Gad udtrykte det. For familiens og tjenestefolkenes gøren og laden en tilfældig vinterdag o. 1890 er der opstillet et helt skema, som nøje gør rede for, hvorledes en almindelig dag forløb for den enkelte.

Det sidste kapitel fortæller om højtider, selskabelighed, rejser i udlandet og sommerophold.

Takket være familiens egne optegnelser og mundtlige oplysninger er det således lykkedes forfatterne at give et afrundet og fuldkomment indtryk af et højt kultiveret borgerligt miljø i det 19. århundredes sidste årti. Det er en bog om »den lykkelige tid« før 1914, da en stor middag på d'Angleterre kostede bare 3 kr., men det er tillige en bog, der fjerner det lidt suspecte skær af hovmod og selvforgudelse, som ofte er blevet tillagt datidens »overklasse«. Den beskriver, som vi har set, familiens indbyrdes forhold, dens skikke og omgangsformer, og giver et lille indblik i den private velgørenhed på en tid, da den offentlige forsorg var meget lidt udviklet, og bedrestillede derfor følte det som en forpligtelse i kraft af deres position i samfundet og som følge af deres økonomiske forhold at understøtte »værdige trængende« for at bruge et af datidens udtryk – uden derfor til gengæld at vente taknemlighed af dem. Derimod følte tjenestefolkene sig ofte stærkt knyttet til deres herskab – og navnlig til børnene, som de tit resten af deres liv bevarede forbindelsen med.

Det er således en bog, der er god at få forstand af, især da den både er velskrevet og forsynet med gode illustrationer og noter. Den afsluttes med et resumé på engelsk.

Steffen Linvald

En landevejs historie

TORBEN TOPSØE-JENSEN: FEM MIL LANGS ØRESUND, *Strandvejens historie*. Steen Hasselbalchs forlag, København 1968. 239 sider. Ill. 49,80 kr. indb. 64,70 kr.

Auditør cand. jur. Torben Topsøe-Jensen har tidligere udgivet en række skrifter om danske landevejs historie, deriblandt den udmærkede artikel »Kongevejen fra Usserød nord for Hirschholm til Helsingør« i Hørsholm Egn Museums årbog 1965, hvortil den her foreliggende bog: »Fem mil langs Øresund« på en vis måde slutter sig. Forfatteren oplyser indledningsvis, at hans hensigt med bogen har været at give »en samlet redegørelse af Strandvejens udvikling fra primitiv sand- og grusvej gennem et næsten øde landskab til den moderne, tætbe-